

Türkiye - Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü: 1996-2012 Dönemi Dış Ticaret İlişkileri

Turkey - Black Sea Economic Cooperation Organization: Foreign Trade Relations during the 1996-2012 Period

Ph.D. Candidate Cemal Ardıl (Istanbul Aydın University, Turkey)

Abstract

This paper presents the regional economic relations between Turkey and Black Sea Economic Cooperation Organization (BSEC). The Heads of State and Government of eleven countries: Albania, Armenia, Azerbaijan, Bulgaria, Georgia, Greece, Moldova, Romania, Russia, Turkey and Ukraine signed the Summit Declaration and the Bosphorus Statement giving birth to the Black Sea Economic Cooperation on 25 June 1992, in Istanbul. On 5 June 1998, the Heads of State or Government signed the BSEC Charter, came into force on 1 May 1999 BSEC has evolved into an international regional organization for economic cooperation. The organization has 12 members since Serbia joining the organization in 2004. It came into existence as a unique and promising model of multilateral political and economic initiative aimed at fostering interaction and harmony among the Member States, as well as to ensure peace, stability and prosperity encouraging friendly and good-neighbourly relations in the Black Sea region. Countries bordering the Black Sea, Balkan and Caucasus formed the BSEC countries cover an area of approximately 20 million square kilometer and represent more than 350 million people. The region with the foreign trade volume of U.S. \$ 300 billion per year draws attention to the rich natural resources; and is the main European energy and transport corridor transfer. The Black Sea region is a contested neighbourhood and the subject of intense debates and conflicts in the globe. Also, this reflects the changing dynamics of the Black Sea region, its complex realities, the interests of outsiders and the region's relations with the rest of the globe. Moreover, its strategic position, linking north to south and east to west, as well as its oil, gas, transport and trade routes are all important reasons for its increasing relevance. Turkey's foreign trade volume with BSEC member countries is steadily increasing as per the findings over the period of 1996-2012.

1 Giriş

Günümüzde ülkeler hızlı küresel rekabet karşısında uluslararası ilişkilerinde örgütlenerek siyasi ve ekonomik yararlar kazanmak istemektedirler. Ülkeler, bu uluslararası ilişkilerin uzun vadeli çıkarları arasında ortak refah, ortak barış ve ortak istikrar düşünceleri ekseninde birlikte kalkınmayı hedeflemektedirler.

Yüzyıllardan beri Karadeniz bölgesi, çeşitli uygarlıkların beşiği olmuş, Asya ile Avrupa arasında değişik uluslar, kültürler ve dinlerden gelen insanların birbirleriyle kaynaştığı Doğu ve Güney Doğu Avrupa coğrafyasıdır (Kalaycı, 1993). Karadeniz bölgesinde, bugünkü kültürel, sosyal ve siyasi ekonomik işbirliği dönemine ulaşmak hiçbir zaman kolay bir süreç olmamış, barış ve huzur dönemlerini uzun çatışma ve savaşlar izlemiştir. Bu ortamda bile, İstanbul ve Çanakkale boğazları sayesinde Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerine açılan Karadeniz, gelişmiş siyasi ve ekonomik ilişkileri ve bağlantılarıyla büyük önem kazanmıştır (Karaman, 2009).

Bölgedeki ülkeler arasında barış ve huzur köprülerinin kurulmasında Avrupa ve Asya'yı birleştiren meşhur İpek Yolu'nun büyük bir etkisi olmuştur. İpek Yolu sayesinde iki kıtanın halkları arasında ilişki kurulması, farklı kültürlerin yanyana yaşaması ve karşılıklı olarak zenginleşmesi şeklinde çok değerli deneyimler kazanılmıştır.

Doğal hammadde ve enerji kaynakları yönünden çok zengin olan eski Sovyetler Birliği'nde savunma ve uzay sanayii gibi alanlara yatırım yapılmış, buna karşılık başta tüketim malları olmak üzere insana yönelik yatırımlar ihmal edilirken Türkiye de eski Sovyetler Birliği'nin çok fazla ihtiyaç duyduğu ve Batı ülkelerinde pazarlamada güçlük çekebileceği gıda ve tüketim mallarına sahip bulunmaktadır. Sanayileşmede önemli bir aşama kaydeden ve yeni bir atılıma hazırlanan Türkiye yanbaşındaki bu doğal hammadde ve enerji kaynaklarına, eski Sovyetler Birliği ise gıda ve tüketim mallarına ihtiyaç duymaktadır (Şengül, 2009).

Üstelik Sovyetler Birliği'nde birçok Türk Cumhuriyeti'nin bulunması, ilişkilerin geliştirilmesine imkan sunmuştur.

Değinen tüm bu gelişmeler, Türkiye ile Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında ekonomik işbirliği ve bölgesel bütünleşme girişimi için uygun bir ortam oluşturmuştur. Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) fikri böyle bir ortamda ortaya atılmıştır (Gökalp, 1993).

KEİ, dünyada küreselleşme ve bölgesel düzeyde uluslararası bütünleşme yönünde, siyasal ve ekonomik alanda yeniden yapılanma sürecinin bir ürünüdür (Erol, 2006). Doğu ve Güney Doğu Avrupa'da, ekonomik boyutta serbest piyasa ekonomisine ve siyasal boyutta çoğulcu demokrasiye geçiş sürecinin yarattığı ortamda, konumunu ve zamanlamasını bulan KEİ fikri, öncülüğünü Türkiye'nin yaptığı bir bölgesel ekonomik işbirliği girişimidir.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, 1980'li yılların sonunda Doğu Avrupa Ülkeleri ve Sovyetler Birliği'ndeki "Perestroika" (yeniden yapılanma) ve "Glasnost" (açıklık) değişim sürecinin hızlandığı bir dönemde doğmuştur (Kolos, 2012).

Başlangıçta KEİ'nin amacının Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında aşamalı olarak bir "serbest ticaret bölgesi" kurulması olduğu belirtilmiş, ancak daha sonra yapılan toplantılarda bu girişimin "ekonomik işbirliği" çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. KEİ, üyesi ülkelerin potansiyellerinden, coğrafi yakınlıklarından ve ekonomilerinin birbirlerini tamamlayıcı özelliklerinden yararlanarak aralarındaki ikili ve çok taraflı ekonomik, teknolojik ve sosyal ilişkileri çeşitlendirmeleri ve daha da geliştirmeleri, böylelikle Karadeniz havzasının bir barış, istikrar ve refah bölgesi olması amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşmak için seçilen araç ise ekonomik işbirliğidir.

KEİ'nin kuruluş sürecini başlatan ülkeler Karadeniz'e kıyısı olan Türkiye, eski Sovyetler Birliği, Romanya ve Bulgaristan'dır. Sovyetler Birliği'nin dağılması üzerine, Bağımsız Devletler Topluluğu olarak Rusya Federasyonu, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova, Gürcistan ve Ermenistan kurucu üye sıfatıyla katılmışlardır. Daha sonra Karadeniz'de kıyısı olmayan Yunanistan ve Arnavutluk kurucu üye olarak katılmıştır.

İşbirliğine ilişkin ilk somut toplantı Türkiye'nin evsahipliğinde 19 Aralık 1990'da Ankara'da yapılmıştır. Toplantıda, Azerbaycan, Gürcistan, Moldova ve Ermenistan temsilcilerinin de dâhil olduğu eski Sovyetler Birliği heyeti ile Romanya ve Bulgaristan temsilcileri yer almışlardır. Toplantı sonucunda işbirliğinin temel prensipleri üzerinde uzlaşıya varılmış, "Karadeniz Ekonomik İşbirliği"nin kurulması hususunda anlaşma sağlandığı resmen açıklanmıştır. 12-13 Mart 1991 tarihlerinde Bükreş'te, 23-24 Nisan 1991 tarihlerinde Sofya'da uzman düzeyinde toplantılar yapılmıştır. Bu toplantılarda KEİ'nin amaçları ve ilkeleri üzerinde ortak bir anlaşmaya varılmıştır. 3 Şubat 1992 tarihinde Türkiye'nin ev sahipliğinde gerçekleştirilen toplantıda, Türkiye, Rusya Federasyonu, Romanya, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Ukrayna ve Bulgaristan KEİ ile ilgili temel belgeyi parafe etmişlerdir. Anılan belge, 25 Haziran 1992 tarihinde İstanbul'da düzenlenen ve yukarıda ismi geçen dokuz üye ülkenin yanı sıra, Yunanistan ile Arnavutluk'un da kurucu üye olarak katıldığı Zirve toplantısında on bir ülkenin devlet veya hükümet başkanları tarafından imzalanarak, "İstanbul Zirvesi Bildirisi" adı altında resmen işlerlik kazanmıştır.

Yalta'da 5 Haziran 1998 tarihinde Devlet veya Hükümet Başkanları tarafından imzalanan KEİ Şartı'nın 1 Mayıs 1999 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmesiyle KEİ uluslararası bölgesel bir ekonomik işbirliği örgütüne dönüşmüştür. 2004 yılında Sırbistan'ın da katılmasından bu yana örgütün 12 üyesi bulunmaktadır.

KEİ, bundan böyle hükümetler boyutunun yanı sıra, parlamenterler, özel sektörler, belediyeler ve hatta hükümet dışı kuruluşlar boyutuyla; çalışma organları, usulleri ve yöntemleriyle; bankası, İstatistik Veri ve Ekonomik Bilgi Değişimi Koordinasyon Merkezi'yle somut projeleri sonuçlandırabilecek temel öğelere sahip olmuş bulunmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2013).

KEİ Şartı'nın hukuki hükümleri kapsamında, anlaşmazlıkların halli için başvurulacak merci açık olarak belirtilmiştir. Bu hukuki hükümlere göre, iki veya daha fazla üye devlet arasında KEİ Şartı'nın yorumlanması veya uygulanmasıyla ilgili bir anlaşmazlığın olması halinde taraflar istişarede bulunacaklar ve gerekirse anlaşmazlığın incelenmesi ve sonuçlandırılması için Dışişleri Bakanları Konseyi'ne sunacaklardır.

2 Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ile İlişkileri

Coğrafi konumunun kendisine verdiği eşsiz stratejik üstünlüklere sahip olan Türkiye, Türklerin 1354 yılında Anadolu'dan (Asya) Çanakkale Boğazı'nı Gelibolu (Avrupa) üzerinden Balkan yarımadasına geçerek 1361 yılında Edirne'yi ve 1453 yılında İstanbul'u fethettiler tarihten itibaren, askeri, sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik gelişmesini Batıya yönelerek sağlamakta ve 1959 yılından bu yana da sabırla ucu açık müzakereler kapsamında Avrupa Birliği (AB) ile bütünleşme sürecini tamamlayarak tam üyesi olmaya çalışmaktadır. Türkiye kötü siyasi ve ekonomik ilişkilerini çeşitlendirmeye yönelik arayışlar sürecinde, AB'nin yanısıra diğer uluslararası ve bölgesel bütünleşme hareketlerine aktif üye veya gözlemci olarak katılmaktadır.

Türkiye, Rusya Federasyonu, Romanya, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Ukrayna ve Bulgaristan tarafından 1992 yılında Karadeniz Ekonomik İşbirliği olarak kurulan ve daha sonra Yunanistan, ve Arnavutluk'un katılımıyla 1998 yılında Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (Black Sea Economic Cooperation Organization, BSEC) adını alan ve Sırbistan'ın da üye olmasıyla 19.240.267 km² yüzölçümüyle (Dünya yüzölçümünün (148.940.000 km² kara) %13'ü;) zengin doğal kaynaklara (uranyum, petrol, altın, doğalgaz, vb.) ve 350.000 milyon nüfusuyla dünya nüfusunun yaklaşık yirmide birine sahiptir (Black Sea Economic Cooperation Organization, 2013).

Türkiye'nin öncelikli stratejik bölgelerinden olan Kafkaslar ve Balkanlar arasında bir köprü niteliği taşıyan Karadeniz Bölgesi, tarihten günümüze kadar çevre ülkeler için sürekli olarak yüksek önem taşımaktadır. Zengin doğal hammadde ve enerji kaynaklarına sahip bulunmasıyla birlikte Avrupa, Kafkasya, Asya Ulaşım Koridoru (TRACECA, Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia) olması nedeniyle, Karadeniz Bölgesi'ne duyulan uluslararası ilgi günümüzde de sürekli artmaktadır.

Türkiye, Karadeniz Havzasındaki işbirliği olanaklarının değerlendirildiğinde bölgenin en kapsayıcı ve tam teşekküllü ekonomik örgütü olan KEİ'nin kuruluşunda önemli rol almış olup, o zamandan beri faaliyetlerine aktif katılım sağlamakta ve Sekreteryaya'sına ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca, uluslararası toplumun Karadeniz'e artan ilgisinden yararlanarak, KEİ çerçevesinde somut işbirliği projelerinin hayata geçirilmesi için çalışmakta ve Örgüt'ün etkinliğinin daha da artırılması için yoğun çaba sarf etmektedir.

Bölgede ekonomik işbirliğini tesis etme amacı güden KEİ'nin temel özelliklerinden birisi, işbirliğine ve dış dünyaya açık yapısıdır. Avusturya, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Mısır, Fransa, Almanya, Belarus, İsrail, İtalya, Polonya, Slovakya, Tunus, ABD, AB Komisyonu, Karadeniz Komisyonu, Uluslararası Karadeniz Kulübü ve Enerji Şartı Sekreteryası, KEİ toplantılarında gözlemci olarak bulunmaktadır. Macaristan, İngiltere, İran, Karadağ, Ürdün, Japonya, Kore ve Slovenya ise Sektörel Diyalog Ortağı Statüsünde toplantılara katılmaktadırlar.

KEİ'nin tek karar organı, yılda iki defa toplanan ve oydaşma ile karar alan Dışişleri Bakanları Konseyi'dir. Üye ülkelerin Dışişleri Bakanlarını temsil eden ve onlar adına hareket eden Yüksek Düzeyli Memurlar Komitesinin ise temel görevi Konseyin aldığı karar ve tavsiyelerin uygulanmasını sağlamak ve Konseye tavsiyelerde bulunmaktır.

KEİ bünyesinde; ticaret ve ekonomi, ulaştırma, enerji, haberleşme, bilim ve teknoloji başta olmak üzere çeşitli konularla ilgili 18 adet çalışma grubu yardımcı organ olarak faaliyet göstermektedir. Dışişleri Bakanları Konseyi'nin kararı ile kurulan ve KEİ çerçevesinde gelişen işbirliğinin temelini oluşturan Çalışma Grupları, Konseye faaliyetleri hakkında raporlar sunmakta ve tavsiyelerde bulunabilmektedirler. Bir projenin, anlaşmanın veya herhangi bir işbirliği girişiminin ilk etapta tartışıldığı organ olan Çalışma Grupları uzmanlar düzeyinde toplanmaktadır. Çalışma grubu faaliyetlerine etkinlik ve ivme kazandırılmasını teminen her üye ülke belirli alanlarda iki yıllık dönemler halinde "koordinatör ülke" görevini üstlenmektedir. Koordinatör ülke bir eylem planı hazırlayarak sözkonusu alandaki işbirliğinin önceliklerini belirlemek ve koordinatörlüğü boyunca en az iki toplantı düzenlemekle yükümlüdür. Türkiye halen Gümrük Çalışma Grubu, Çevre Koruma Çalışma Grubu, Kurumsal Yapılanma ve İyi Yönetişim Çalışma Grubu, KOBİ Çalışma Grubu ile Bilim ve Teknoloji Çalışma Grubu'nun koordinatörlüğünü yürütmektedir.

KEİ'nin, Karadeniz Ekonomik İş Birliği Parlamenter Asamblesi (KEİPA), İş Konseyi, Ticaret ve Kalkınma Bankası ve Karadeniz Etütleri Uluslararası Merkezi olmak üzere dört bağlı kuruluşu mevcuttur. Sözkonusu kuruluşların yönetimlerinde Türkiye'nin temsilcileri bulunmaktadır.

Son yıllarda KEİ çerçevesinde gerçekleştirilen işbirliği yeni boyutlar kazanmaya başlamıştır. KEİ faaliyet alanlarında kamu kurumları ve özel sektör tarafından geliştirilecek projelerin ön-fizibilite çalışmalarının finansmanı amacıyla oluşturulan bir Proje Geliştirme Fonu (Project Development Fund-PDF) bulunmaktadır. 2002 yılında kurulan bu Fonun amacı bölgesel işbirliğini olumlu etkileyecek, bölgeye yararlı olabilecek fikirleri destekleyerek projenin oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır.

PDF kurallarına göre bir proje başvurusu için en az üç KEİ ülkesinden birer proje ortağı bulunması gerekmekte ve bir projeye en fazla 30.000 Euro fon sağlanabilmektedir. Projenin süresi genelde 12 ayla sınırlı tutulmakta olup, KEİ'ye üye olmayan ülkelerden de katılım desteklenmektedir; fakat bu ortakların kendi aktivitelerini finanse etmeleri gerekmektedir. Projeleri değerlendirmek ve bu yöndeki çalışmaları yönlendirmek amacıyla üye ülke temsilcilerinden oluşan bir Yönlendirme Komitesi kurulmuştur.

Ulaştırma konusu, KEİ kapsamında önemli bir işbirliği başlığını oluşturmaktadır. Bu bağlamda KEİ ülkeleri arasında etkin bir ulaşım ağı oluşturmak suretiyle ekonomik işbirliğinin gelişimine katkıda bulunmayı amaçlayan "Karadeniz Çevre Ulaştırma Koridoru/Black Sea Ring Corridor" projesi önem taşımaktadır. Proje, üye ülkeleri birbirine bağlayan ulaştırma altyapısının geliştirilmesi, bu konudaki ulusal düzenlemelerin uyumlaştırılması, çevrenin korunması, uluslararası projelerin izlenmesi için bir veri tabanı oluşturularak bir harita hazırlanmasını amaçlamaktadır. Bu çerçevede, 19 Nisan 2007 tarihinde Belgrad'da yapılan KEİ Dışişleri Bakanları Konseyi 16. Toplantısı'nda "Karadeniz Çevre Otoyolunun Eşgüdümlü Olarak Geliştirilmesine Dair Mutabakat Zaptı (Memorandum of Understanding for the Coordinated Development of the Black Sea Ring Highway) - MoU" imzalanmış ve 1 Kasım 2008'de yürürlüğe girmiştir.

Sözkonusu Mutabakat Zaptı uyarınca, "KEİ Çevre Otoyolu Ortak Daimi Teknik Sekreteryası" Selanik'te faaliyete geçmiştir. Bununla, bölgedeki karayolu altyapısının ve Karadeniz'de kombine ve çok modlu taşımacılığın geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Buna ilaveten, Karadeniz'de deniz ulaşımından gereğince istifadeyle, karayolu ve demiryolu ağları üzerindeki yükün hafifletilmesi ve daha etkin bir ulaştırma modeline yönelmesi amacıyla, "KEİ Bölgesinde Deniz Otoyollarının Geliştirilmesi Anlayış Muhtırası (Memorandum of Understanding on the Development of the Motorways of the Sea at the BSEC Region)", 19 Nisan 2007 tarihinde Belgrad'da yapılan KEİ Dışişleri Bakanları Konseyi 16. toplantısında imzalanmış, 1 Aralık 2008'de yürürlüğe girmiştir.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) Deniz Otoyolları Geçici Çalışma Grubu'nun son toplantısı, KEİ Dönem Başkanı Rusya'nın ev sahipliğinde, 6-7 Ekim 2011 tarihlerinde, Novorossisk'de düzenlenmiş, toplantıda KEİ Deniz Otoyollarının Geliştirilmesi Ortak Daimi Teknik Sekreteryasına hangi ülkenin ev sahipliği yapacağı

konusu ele alınmış, ancak tarafların ikili danışma talepleri nedeniyle bir sonraki toplantıda ele alınmak üzere ertelenmiştir. Türkiye de (Ulaştırma Bakanlığı) sözkonusu Sekreteryaya'ya ev sahipliği yapmak üzere talip olmuştur.

KEİ Bölgesi'nde Karayolu Eşya Taşımacılığı'nın Kolaylaştırılmasına Yönelik Anlayış Muhtırası 20 Temmuz 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözkonusu Anlayış Muhtırası, KEİ üyesi ülkeler arasında uluslararası karayolu taşımacılığında aşamalı bir serbestleştirmeyi öngörmekte ve buna yönelik olarak ülkelerin somut adımlar atmasını salık vermektedir. Bu hedef doğrultusunda Türkiye'nin öncülüğünde başlatılan girişimler çerçevesinde, eşya taşımacılığında kullanılan ticari araçların bir gidiş-dönüş seferinin arzu eden KEİ ülkeleri arasında transit olarak yapılabilmesine izin veren KEİ Geçiş Belgesi oluşturulup deneme amaçlı olarak 1 yıl süreyle uygulanmıştır. Sözkonusu uygulamaya Türkiye, Arnavutluk, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya ve Sırbistan tarafından destek verilmektedir.

Bölge ülkeleri arasındaki ulaştırma ve ticaret alanında işbirliğini amaçlayan bir alan da KEİ üyesi ülkelerin profesyonel sürücülerinin ve işadamlarının vize işlemlerinin kolaylaştırılması anlaşmalarıdır. "KEİ üyesi ülkelerin işadamları için vize işlemlerinin kolaylaştırılması anlaşması" ile "KEİ üyesi ülkelerin profesyonel sürücülerini için vize işlemlerinin kolaylaştırılması anlaşması" Tiran'da, 23 Ekim 2008 tarihinde düzenlenen 19. KEİ Dışişleri Bakanları Konseyi Toplantısında ele alınmış, Türkiye'nin yanı sıra Arnavutluk, Ermenistan ve Moldova tarafından da imzalanmıştır.

Türkiye, KEİ ile AB arasında gelişmekte olan ilişkileri ve her iki örgüt arasında kurumsal işbirliği tesis edilmesini desteklemektedir. AB Komisyonu 2007 Haziran ayından bu yana KEİ nezdinde gözlemcilik statüsüne sahiptir. AB'nin Karadeniz Sinerjisi'ne görünürlük ve uyum kazandırmayı hedeflediği ilk üst düzey siyasi etkinlik 14 Şubat 2008 tarihinde Ukrayna'nın KEİ Dönem Başkanlığı sırasında, Kiev'de "Karadeniz Bölgesi Ülkeleri ve AB Dışişleri Bakanları Toplantısı" başlığı altında gerçekleştirilmiştir. Sözkonusu toplantıya esas itibariyle KEİ ve AB Dışişleri Bakanları katılmıştır. Toplantı, KEİ ile AB arasında Bakan düzeyinde yapılan ilk toplantı olması bakımından önem taşımıştır. Kiev'de yapılan toplantı sonunda, "Geniş Karadeniz Bölgesi Ülkeleri ve AB Dışişleri Bakanları Toplantısı Ortak Açıklaması" yayınlanmıştır. AB ile tamamı KEİ üyesi olan Geniş Karadeniz Bölgesi ülkeleri arasında ulaştırma, enerji, örgütlü suçla mücadele ve ticaret gibi alanlarda proje bazında işbirliği geliştirilmesine yönelik siyasi irade sergilenmiş ve sözkonusu alanlarda işbirliğinin temeli atılmıştır (TC Dışişleri Bakanlığı, 2013).

Türkiye, KEİ başkanlığını 15 Aralık 2012 de Ukrayna'ya devretmiş, böylece Ukrayna'nın 1 Ocak'tan 30 Haziran 2013'e kadar sürecek olan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü dönem başkanlığı resmen başlamıştır. Eşzamanlı olarak Ukrayna, 2013 yılında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) dönem başkanlığını da yapacaktır. Ukrayna yönetimi, AGİT başkanlığı süresinde insan ticaretine karşı mücadele vaadinde bulunmuştur.

Sıralama	Ülke	2011 (Milyar \$)	Ülke	2012 (Milyar \$)
1	ABD	15.075,5	ABD	15.684,8
2	Çin	7.322,0	Çin	8.227,0
3	Japonya	5.897,0	Japonya	5.964,0
4	Almanya	3.607,4	Almanya	3.400,6
5	Fransa	2.778,1	Fransa	2.608,7
6	Brezilya	2.492,9	İngiltere	2.440,5
7	İngiltere	2.431,5	Brezilya	2.396,0
8	İtalya	2.196,3	Rusya	2.022,0
9	Rusya	1.899,1	İtalya	2.014,1
10	Hindistan	1.838,2	Hindistan	1.824,8
11	Kanada	1.781,1	Kanada	1.819,1
12	Avustralya	1.490,5	Avustralya	1.541,8
13	İspanya	1.479,6	İspanya	1.352,1
14	Meksika	1.158,3	Meksika	1.177,1
15	G. Kore	1.116,2	G. Kore	1.155,9
16	Endonezya	837,6	Endonezya	878,2
17	Hollanda	837,6	Türkiye	786,3
18	Türkiye	774,0	Hollanda	773,1
19	S.Arabistan	669,5	S.Arabistan	727,3
20	İsviçre	660,8	İsviçre	632,4

Tablo 1. En büyük 20 küresel ekonomi. (Cari fiyatlarla GSYH; Milyar \$; Kaynak IMF ve TÜİK)

3 Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ile Dış Ticaret İlişkileri

3.1 Türkiye'nin Dış Ticaret İlişkileri

Küresel pazarda birçok sektörde önde gelen üretici ve ihracatçı ülkeler arasına girmeyi başaran Türkiye, Avrupa'nın 6. büyük ekonomisi olmayı başarmıştır (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2013). Türkiye, 2012 yılında cari fiyatlarla 786.3 milyar dolarlık GSYH'si ile dünya sıralamasında 17. olmuştur. 2012 yılında milli geliri hızla küçülen Hollanda'nın bir basamak düşerek 18'inciliğe inmesi, Türkiye'yi bir basamak yukarı çıkartmıştır.

2012 IMF verilerine bakıldığında GSYH büyüklüğü baz alındığında ilk 20 küresel ekonomi sıralamasında Türkiye ve Hollanda dışındaki ülkelerin sıralamasında değişiklik olmamıştır (Tablo 1). 2012'deki bir basamaklık yükselişle Türkiye, 2023 hedefine biraz daha yaklaşmıştır. Türkiye, Cumhuriyetin Kuruluşu'nun (29 Ekim 1923) 100'üncü yılı olan 2023'te gayri safi yurt içi hasılasını (GSYH) 2 trilyon 64 milyar dolara çıkararak en büyük ilk 10 küresel ekonomi arasına girmeyi, kişi başına düşen milli gelirini de 25 bin 76 dolara çıkarmayı hedeflemektedir.

3.2 Türkiye- KEİ Dış Ticaret İlişkileri

KEİ'in AB, EFTA'ya göre sadece ekonomik işbirliği özelliği taşıması, KEİ'ye üye ülkelerin ekonomik düzeyleri arasındaki farklılık, üye ülkeler arasında ticaret hacminin genişlemesinde başlıca olumsuz etmen olduğu görülmektedir (Gençler, 1994). Türkiye açısından KEİ sürecinin en önemli amacı dış ticaret ilişkilerinin geliştirilmesidir. Bölgelerarası ticaretin artırılması ve dış ticarete engellerin kaldırılması KEİ'nin öncelikli hedefleri arasındadır. Bölgesel dış ticaretin geliştirilmesinin yanı sıra, doğrudan dış yatırımlar ve teknoloji transferi de üye ülkelerde ekonomik gelişmeyi hızlandıran etkenler olarak KEİ'nin eylem alanı içinde yer almaktadır. Sınır ve kıyı ticareti, ticaretin serbestleştirilmesi, KOBİ'lerin teşviki, malların ve kişilerin sınır ötesi hareketlerinin kolaylaştırılması, iş seyahatlerinde vize kurallarının yumuşatılması halen üzerinde çalışılmakta olan konular olarak KEİ gündeminde bulunmaktadır (TC Ekonomi Bakanlığı, 2013).

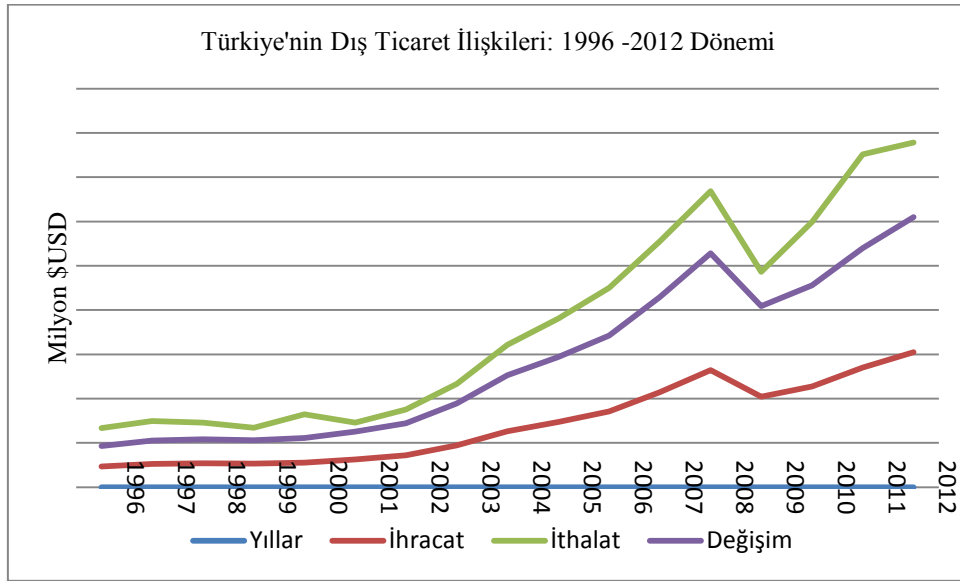
Türkiye'nin KEİ ülkeleri ile olan dış ticareti incelendiğinde, 1991 yılına kadar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), 1991 yılında SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu dışında, diğer KEİ ülkeleri ile gerçekleşen dış ticareti oldukça düşük olduğu görülürken, KEİ süreciyle birlikte Türkiye açısından büyük bir pazar potansiyeline sahip bu ülkeler ile zamanla dış ticaret ilişkilerinin yoğunluğunun arttığı, dış ticaret hacminin de genişlediği görülmektedir.

Tablo 2 ve 3' deki verilerin analizinden Türkiye'nin 1996-2012 döneminde KEİ ülkelerine yaptığı toplam ihracat değeri sürekli olarak artmıştır. Bununla birlikte, 1996 yılında Türkiye'den bu ülkelere yapılan toplam ihracat değeri \$ 2.926.481.835 milyar dolar iken, toplam ihracattaki payı yüzde 12,6' dır, 2012 yılında toplam ihracat \$ 18.789.983.573 milyar dolar olarak gerçekleşmiş olup, Türkiye'nin toplam ihracat içindeki payı yüzde 12,3'tür. 1996 yılında Türkiye'nin bu ülkelere yapmış olduğu toplam ithalatı \$ 3.896.559.666 milyar dolar iken, toplam ithalattaki payı yüzde 8,9 dur, 2012 yılında toplam ithalatı \$ 41.509.682.946 milyar dolar olarak gerçekleşmiş olup, toplam ithalattaki payı 17,5'tir. 2008 küresel ekonomik krizi, 2008 yılının son aylarında ortaya çıkan ve dünyanın birçok ülkelerini olumsuz yönde etkileyen ekonomik gelişmelerdir. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımıyla kıyaslanan bu kriz özellikle Eylül ayında gözle görülür hale gelmiştir. Tablo 2 ve 3 ile Şekil 1 ve 2 birlikte incelendiğinde, Türkiye'nin dış ticareti 1996'dan beri sürekli olarak artarken, 2008 krizi nedeniyle 2009 yılında önemli miktarda düşüş kaydetmekle beraber 2012 yılındaki dış ticaret performansı olumlu bir gelişme trendine işaret etmektedir.

Türkiye'nin KEİ ülkeleri ile olan 1996-2012 dönemi dış ticareti aşağıdaki Şekil 1 ve 2 ile Tablo 2 ve 3'de verilmiştir (TC Türkiye İstatistik Kurumu, 2013).

Yıllar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
İhracat	23224465	26261072	26973952	26587225	27774906	31334216	36059089	47252836	63167152.82
İthalat	43626642	48558721	45921392	40671272	54502821	41399083	51553797	69339692	97539765.97
Değişim	-20402178	-22297649	-18947440	-14084047	-26727914	-10064867	-15494708	-22086856	-34372613.15
Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
İhracat	73476408.14	85534675.52	107271749.9	132027195.6	102142612.6	113883219.2	134906868.8	152478451.1	
İthalat	116774150.9	139576174.1	170062714.5	201963574.1	140928421.2	185544331.9	240841676.3	236545109.9	
Değişim	-43297742.76	-54041498.63	-62790964.6	-69936378.5	-38785808.61	-7166112.7	-105934807.4	-84066658.8	

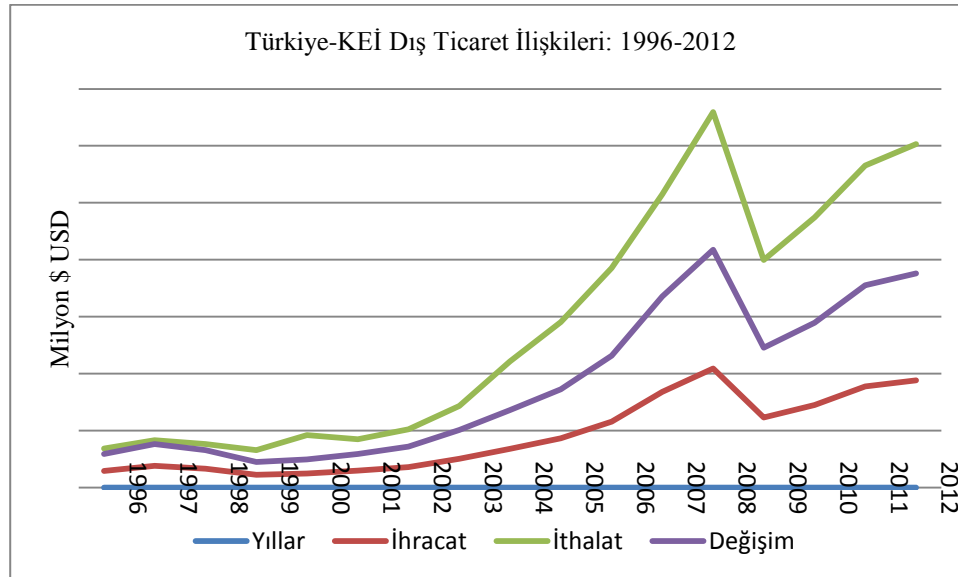
Tablo 2. Türkiye'nin Dış Ticaret İlişkileri: 1996-2012 Dönemi (Değer 000 \$ ABD Doları)

Şekil 1. Tablo 2'e göre Türkiye'nin dış ticaret ilişkileri.

Yıllar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
İhracat	2926481.835	3824985.681	3290239.496	2232283.976	2466866.605	2932470.833	3598969.497	5044444.227	6778994.638
İthalat	3896559.666	4495436.693	4357566.778	4307609.622	6746470.891	5553205.822	6587757.351	9292339.401	15361750.521
Değişim	-970077.831	-670451.012	-1067327.282	-2075325.646	-4279604.286	-2620734.989	-2988787.854	-4247895.174	-8582755.883
Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
İhracat	8619515.537	11583697.315	16784102.479	20867276.831	12272590.785	14456173.474	17767963.696	18789983.573	
İthalat	20403091.349	26977554.812	34664724.186	45066638.708	27686922.98	32979705.109	38770164.504	41509682.946	
Değişim	-11783575.81	-15393857.5	-17880621.71	-24199361.88	-15414332.2	-18523531.64	-21002200.81	-22719699.37	

Tablo 3. Türkiye KEİ Ülkeleri Dış Ticaret İlişkileri (Değer 000 \$ ABD Doları)

Şekil 2. Tablo 3'e göre Türkiye – KEİ dış ticaret ilişkileri.

4 Sonuç ve Tartışma

Türkiye'nin KEİ ülkeleri ile olan dış ticareti incelendiğinde, 1991 yılına kadar SSCB'nin, 1991 yılından sonra Rusya Federasyonu'nun en büyük dış ticaret partneri olduğu, diğer KEİ ülkeleri ile gerçekleşen dış ticaretin ise oldukça düşük olduğu görülmektedir. Büyük ve gelişen bir pazar potansiyeline sahip bu ülkeler ile son yıllarda Türkiye'nin dış ticari ilişkilerinin arttığı, ticaret hacminin de genişlediği göze çarpmaktadır. Türkiye'nin mevcut

imkan ve potansiyeli ile daha nitelikli, teknoloji seviyesi yüksek ve sofistike ürünlerin ihracatına ağırlık vermesi durumunda, KEİ bölgesine yönelik dış ticaretin arttırılabileceği görülmektedir.

Türkiye'nin KEİ içindeki öncü rolü ve bu işbirliğinden beklentileri dikkate alındığında, Türkiye ile diğer KEİ üyesi ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinde kullanılan araçların çeşitlendirilmesi önem taşımaktadır. Türkiye son yıllarda izlediği barışçıl ve dışa açık politika paralelinde dış ekonomik ilişkilerinde de çeşitlilik aramaktadır. Bu arayış Türkiye'nin dış ticaret verilerinde ve yöneticilerinin sözlerinde kendisini açıkça göstermektedir.

Türkiye, KEİ'nin birlikte kalkınma ülküsü etrafında, uluslararası örgütler ve bölgesel ülkelerle birlikte hareket ederek ortak refah, barış ve istikrar sağlamaktadır. KEİ, öncelikli olarak ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine dayalı bölgesel bütünleşme biçimi olduğundan, AB bütünleşmesine alternatif olmamış, buna karşılık, her iki yönde de açılmak isteyen ülkeler için bir köprü olma işlevini hedeflemiştir.

KEİ örgütünün ortaya çıkış nedenleri arasında SSCB'nin dağılması, yeni dünya düzeninde açık ekonomi ve dış ticaretten beklenen büyük ve önemli yararlar, bölgede yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkması, AB'nin siyasi bütünleşmesini sağlaması, ayrıca Kafkaslar ve Balkanlarda sıcak çatışmaların değişik boyutlarda sürmesi sayılabilir.

Bölgede meydana gelen bütün bu olay ve gelişmeler, Karadeniz havzasında bulunan istikrar boşluğunu doldurmak ve 20 milyon km²'lik büyük bir coğrafi alan üzerinde 350 milyondan fazla bir tüketici pazarı kurmak, siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri ilerletmek, dostluk ve işbirliğini geliştirmek imkanı vermiştir.

Türkiye'nin KEİ'deki öncülüğü incelendiğinde, model ülke olma sorunu bulunmadığı, ancak bunun yerine 2023 küresel ekonomik hedeflere ulaşmada sorunları bulunduğu gözlemlenmektedir. Türkiye 2023 referans senaryo çerçevesinde; teknolojik gelişim ve altyapı olarak vizyoner, yüksek katma değer elde eden, araştırma-geliştirme-inovasyon ve tasarım yapan, etkin ve verimli bir yapıyı hedeflemektedir. Ülke konumlanması açısından pazarı set eden, tüketici odaklı, küresel markalar çıkarmış, iş yapış şekli açısından stratejik düşünme ve uzun vadeli planlar yapan, paydaşlar arasında eşgüdümü en üst düzeye taşıyarak, sinerji üreten bir ülke olmayı amaçlamaktadır. Türkiye'nin 2023 yılında 500 milyar dolar ihracat hedefine ulaşması için, küresel ticaretten 2013 yılında %1, 2018 yılında %1,25 ve 2023 yılında %1,5 pay alması gerekmektedir. Ancak, mevcut en büyük ilk 10 küresel ekonomi listesi incelendiğinde, sıralamada ABD, Çin, Japonya, Almanya, Fransa, Brezilya, İngiltere, İtalya, Rusya ve Hindistan yer almaktadır. Türkiye'nin 2023 hedefleri açısından bakıldığında, yukarıda bahsi geçen sıralamadaki son beş ülkenin, İngiltere (\$ 2.440,5 milyar dolar), Brezilya (\$ 2.396,0 milyar dolar), Rusya (\$ 2.022,0 milyar dolar), İtalya (\$ 2.014,1 milyar dolar), ve Hindistan (\$ 1.824.8 milyar dolar), gelecekteki dinamik performansları dikkate alındığında, Türkiye'yi çok çetin bir küresel rekabet ve üstünlük yarışı beklemektedir.

Bölgede Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan'nın AB üyesi olması diğer KEİ ülkelerinin Avrupa Birliği Müktesebatı kapsamında iç bütünleşmelerini, kurumsal yapılanmalarını ve siyasetlerini uyumlaştırmaları için açık fırsat ve imkan sağlamaktadır. Bununla birlikte, KEİ, kendisi dışında kalan ülkelere ve diğer bütünleşmelere zarar vermektен kaçınmalı, aksine yararlı diyalog ve işbirliklerine açık olmalıdır. Başta insan ve üretim faktörlerinin serbest dolaşımı sağlanarak, ortak kalkınma ve gelişme sağlanmalıdır. Bu kapsamda, bölgedeki turizm teşvik edilmeli, doğal, tarihi ve kültürel varlıklar korunma altına alınarak geleceğe miras bırakılması sağlanmalıdır.

Kaynakça

- Black Sea Economic Cooperation Organization, 2013. <http://www.bsec-organization.org>
- Erol, Semra, 2006." Uluslararası İktisat Bölüm Dalı Eski ve Yeni Bölgesellesme Sürecinde Türkiye", Marmara Üniversitesi, Sosyal Bölümler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı YL Tezi.
- Gençler, Ayhan, 1994."Karadeniz Ekonomik İşbirliği: Analitik bir yaklaşım", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı YL Tezi.
- Gökalp, M. Faysal, 1993. "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi çerçevesinde Türk deniz ticaret sektörünün gelişme olanakları", Dokuz Eylül Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İktisat Anabilim Dalı YL Tezi.
- International Monetary Fund, 2013. <http://www.imf.org>
- Kalaycı, İrfan, 1993. "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi'nin ekonomik entegrasyona geçiş problemleri ve başarısında Türkiye'nin rolü", İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, YL Tezi.
- Karaman, Tülin. 2009. "Karadeniz'in Güvenliği ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği", Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı YL tezi.
- Kolos, Valeria, 2012." Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü seçili ülkeleri olan Rusya, Türkiye ve Ukrayna'da idari reformlar dönemi", Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı YL Tezi.

- Özyay, Seda, 2009.” Türkiye’nin Üyesi Olduğu Bölgesel Ekonomik Entegrasyonlarla Dış Ticaretinin Analizi”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı YL Tezi.
- Şengül, Cemal, 2009.” Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve Birliğin Türkiye Üzerindeki Beklenen Etkileri”, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı YL Tezi.
- TC Avrupa Birliği Bakanlığı, 2013. <http://www.abgs.gov.tr>
- TC Dışişleri Bakanlığı, 2013. <http://www.mfa.gov.tr>
- TC Ekonomi Bakanlığı, 2013. <http://www.ekonomi.gov.tr>
- TC Türkiye İstatistik Kurumu, 2013. <http://www.tuik.gov.tr>